

EFANE

Bir doğa olayının, bir varlığın meydana gelişinin, doğa elemanlarından birinde olan bir değişikliğin, doğaüstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının olağanüstü olaylarla süslenip anlatıldığı hikâyelere “**efsane**” denir. Kısaca: Tabiatüstü özellikler gösteren kahramanların hayatlarının ve olayların anlatıldığı hikâyelere “efsane” denir.

Efsane sözcüğü, Farsça “aslı olmayan hikâye, dilere düşen olay, destan” anlamlarına gelen “fesane” sözcüğünden gelmektedir.

Özellikleri

- Efsaneler, şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılırlar.
- Efsanelerdeki şahıs ve olaylarda olağanüstülük ağır basar. Başlangıçta normal bir insan olan kahraman daha sonra kendisini olağanüstülük zırhıyla kaplar.
- Efsanelerin, belirli şekilleri yoktur; efsanelerde belirli bir üslup ve biçime bağlı kalmaz; olaylar konuşma diliyle anlatılır.
- Efsaneler, kısadır ve düzyazı biçimindedir.
- Efsaneler, gerçek olmamasına rağmen gerçekmiş gibi kabul edilir. Bu yüzden anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.
- Efsanelerde zaman, geçmiş zamanla şimdiki zaman arasında değişir.
- Efsanelerin mekânı yaşadığımız dünyadır. Mekân bazen dar bir çevreyi bazen geniş bir çevreyi içine alabilir.
- Efsanelerle kazanılan kutsiyet zamanla o mekânı veya şahsı dokunulmaz yapar.
- Efsanelerin tarihle çok yakın ilişkisi vardır. Tarihte yaşamış şahıslar zamanla efsaneleşmektedir.
- Efsaneler, genellikle tek motif üzerine kurulur. Bu motif de “şekil değiştirme” olarak görülür.
- Efsaneler, anonim halk anlatımları olup, ağızdan ağıza anlatılırken her anlatıcının özelliklerine göre değişikliklere uğrarlar.
- Efsaneler, anonim halk edebiyatı ürünleri arasında yer alır.
- Efsanelerin “din , mitoloji” ve “gerçek hayat” olmak üzere üç kaynağı vardır.

Efsanelerin Sınıflandırılması

- 1) Dünyanın Yaratılışı ve Sonu ile İlgili Efsaneler
- 2) Tarihi Efsaneler
- 3) Tabiatüstü Şahıslar ve Varlıklar Üzerine Efsaneler
- 4) Dinî Efsaneler

Efsane — Masal Karşılaştırma

İki tür arasındaki benzerlikler şunlardır:

- Her iki türde de olağanüstülükler yer verilir. İki türün kahramanları benzer özellikler taşır.
- Her iki türün kahramanları ellerinde olağanüstü güçler olan kimselerdir.
- Her iki tür de nesir (düzyazı) biçiminde oluşturulur.
- Her iki tür de hayal ürünleridir. İnsan hayal gücünün yansımalarıdır. İnsanın hayal gücünden çıkmışlardır.
- Bazı kaynaklarda her iki türün aynı başlıkta toplanmış olması da bir benzerliktir.
- Her iki tür de sözlü geleneğin ürünüdürler.
- Her iki tür de anonim özellikler taşır.

kaynak : onedebyat.net

İki tür arasındaki önemli farklılıklar şunlardır:

- Efsaneler gerçek olarak kabul edilmesine rağmen masal hayal ürünüdür.
- Efsanenin zamanı bazen yakın zamandır. Masaldaki zaman ise belirsizdir.
- Efsanedeki mekân gerçektir, masaldaki mekân ise hayalıdır, masal ülkesidir.
- Efsanelerin bir kısmında yer alan kutsallık karakteri masalda yer almaz.
- Efsanede tarihî ve didaktik bir anlatım, masalda ise şiirsel bir anlatım vardır.
- Efsanede kahramanlar özenle seçilir ve toplum tarafından benimsenir, masallarda ise iyi ve kötü güçler vardır.
- Bazı efsaneler acıklı ve kötü biter, masallar ise mutlaka iyi biter.
- Efsanelerde topluma verilen bir ders vardır, masallarda ise ders verme yoktur.
- Efsanelerde masallardaki gibi süsleme görülmez, anlatım sadedir. Tekerleme ve benzeri kalıplaşmış sözlere yer verilmez.

Efsane — Destan Karşılaştırma***İki tür arasındaki benzerlikler şunlardır:***

- İki tür de edebi metindir. *İki türde olay merkezlidir.
- İki tür de anonimdir. *İki türde de olağanüstü olay ve kahramanlara yer verilir.
- Her iki türde de mekân gerçek hayat kaynaklıdır. * İki türde de öyküleyici ve betimleyici anlatım kullanılır.
- kaynak : onedebyat.net

İki tür arasındaki önemli farklılıklar şunlardır:

- Destandaki olaylara tarih kitaplarında rastlanabilir fakat efsanelerdeki olaylara ise rastlanmaz.
- Efsane ile destanın geçtiği zaman farklıdır. Destanların oluşması için çok uzun zaman gerekir fakat efsaneler için böyle bir durum yoktur.
- Efsaneler, bazen kutsallık taşır fakat destanlarda böyle bir durum yoktur. Destanlar genellikle millî özellikler taşır.
- Efsanelerin benzerlerine başka milletlerde rastlayabiliriz yani evrensel diyebiliriz fakat destanlar millî olduğu için benzeri olmaz.
- Destanlar toplumun zihninde iz bırakan olaylardan hareketle oluşur efsaneler ise hayal gücüne de dayanır.

ÖRNEK EFSANELER*****Sarıköz Efsanesi**

Sarıköz'in babası yaşlanınca Hacca gitmek ister ve kızını Güre köyünde bir imam ailesine emanet eder. Uzun süren Hac zamanında köy delikanlıları kıza evlenme teklifinde bulunurlar. Kız bu teklifleri kabul etmeyince bunu gurur meselesi sayarak yorumlar üretmeye başlarlar. Yorumlar kısa zamanda dedikoduya ve iftiraya dönüşür. Baba Hacdan dönünce dışlanır ve kötü yola düştüğünü sandığı kızını öldürmeye karar verir. Evden çıkınca kıza bozuk yumurta atanlar olur. Bu nedenle çocuklar ona "Sarıköz" adını verirler. Sarıköz kendisine hakaret edenlere bunun yanlış olduğunu kabul ettiremeyince onlara beddua eder. Baba ile Sarıköz şimdiki Sarıköz Tepesi'ne çıktıklarında baba abdest almak için kızından acele su ister. Ancak verilen suyun tuzlu olduğunu gören baba şüphelenir ve niçin tuzlu su verdiğini sorar. Kız da "Acele ettiğim için denizden alıverdim." cevabını verir. Oysa deniz oraya çok uzaktadır. Bu durum karşısında kızının ermiş olduğunu anlayan baba pişman olur. Kızına "Kızım ben sana inanmamakla büyük hata ettim, senden özür dileysem beni af edersin ama senin yüzüne bakan halim kalmadı. En iyisi sen burada beni bekleyedur ben şöyle bir gezip geleyim." diyerek kıza yalnızlığa terk eder. Baba görünmez olunca dağın üzerine korkunç derecede siyah bir bulut çöker. Günler sonra babanın ölmüş bedenini dağın zirvesinde bulurlar.

*****Yeşeren Ağaç**

Rivayete göre, otuz dokuz kişinin katili olan bir adam bir gece mezarlığa gitmiş. Değneği ile silahını orada bir yere saklayarak uyumuş. Az sonra garip bir adamın, taze bir mezardan yeni gömülmüş bir ölüyü çıkardığını görmüş. Adam, Bu çirkin davranış karşısında içinden: "Nasılca bunca günahım var, bir de seni eklesem ne olur?" diyerek adamı öldürmüştü. Böylece öldürdüğü kişi sayısı kırk olmuş. Mezarlığa dadanan ölü soyguncusunun elinden bezmiş olan ve mezarlıktaki bütün bitkilerin kurumasını bu adama bağlayan köylüler ertesi gün mezarlığa gidip bakmışlar ki bütün kuru ağaçlar, otlar yeşermiş, etraf güllerle donanmış. O dakika mezarları soyup ölümlere zarar veren adamın öldürüldüğünü ve onu öldürenin her ne günahı varsa affolduğunu anlamışlar.

*****Hekimhan**

Köprülü Mehmet Paşa, sefere çıkıp da Hekimhan'a gelince, yemyeşil ormanı, şırl şırl akan suları görünce, ordusunu burada dinlendirmeye karar verir. Ağaçların arasına çadır kurup dinlenmeye koyulurlar. Bazı askerler de etrafı görmek için gezintiye çıkarlar. Şimdiki Hasan Ağa Çeşmesi'nin bulunduğu yere geldiklerinde, küçük derenin suyunun içinde kırmızı bir şey aktığını fark ederler. Askerler suyu takip ederek yukarıya çıkarlar ve yaralı bir adamın kanının akarak suya karıştığını görürler. Bunun üzerine hemen Köprülü'ye haber verirler. Paşa, hekimle birlikte yaralının yanına gelerek adamı muayene ettirir. Hekim: "Paşam bir canı kalmış." der. Padişah: "Kurtulma ümidi yok mu?" diye sorar. O da: "Bir canı kalmış Paşam." diye cevap verir. Padişah: "Ya bunun canını kurtarırsın ya da senin kanını bunun kanına katarım!" der. Hekim yarayı üç gün içinde iyi eder. Adamın kim olduğunu sorarlar. Adam da hekim olduğunu, ilaç yapmak için buralara geldiğini, eşkıyaların kendisini yaraladığını anlatır. Bundan sonra Köprülü ormanı kestirip yer açtırır. Bir han, bir hamam, bir de cami yaptırır. Etraftan birkaç aileyi de getirip buraya yerleştirir. Bu suretle bugünkü Hekimhan kurulur. İsmi de Hekim'in Hanı'ndan Hekimhan şekline dönüşür.

*****Kız Kalesi Efsanesi**

Korykos'ta yaşayan krallardan biri, bir kız çocuğunun olması için, gece-gündüz tanrılara dua edermiş. Sonunda dileği yerine gelmiş, dillere destan çok güzel bir kıza olmuş. Kralın kızı büyüdükçe daha da güzelleşiyormuş. Güzel olduğu kadar yardımseverliğiyle de herkesin olduğu kadar tanrılarında hayranlığını ve sevgisini kazanmış. Bir gün Korykos kentine bir bilici gelir. Kral da onu saraya davet eder. Yaşlı kral kızının geleceğini öğrenmek ister. Bilici kıza bakınca irkilir, korkar, fakat krala bir şey söylemez. Kral biliciyi zorlayınca, "Kralım, güzel kızınızı bir yılın sokacak ve kızınız ölecek. Bu yazgıyı kimse bozamayacak. Siz de engel olamayacaksınız" der. Kral kızına bundan söz

etmez, fakat üzüntüyle derin düşüncelere dalar. Sonunda Korykos Kalesi karşısında kıyıya yakın küçük bir adacık üzerine ak taşlardan bir kale yaptırır. Hizmetçileriyle beraber güzel kızını bu kaleye kapatır. Olan bitenden haberi olmayan kız, çok üzülmekte, günden güne eriyip gitmekte, olan bitene bir anlam verememektedir. Kızın canı bir gün altın sarısı "Tarsus Beyazı" üzümü ister. Saraydan gönderilen üzüm sepeti içinden çıkan bir yılın onu sokar ve öldürür.

- kaynak : onedebyat.net

